

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária

Magyar jogtörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

www.u-szeged.hu

www.szechenyi2020.hu

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege kollokviummal záródó előadás

Tagozat MAT-JN-17/EN

Tárgyfelelős tanszék SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Jogtörténeti Tanszék

Oktatók Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Elérhetőség 6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba
Tel/Fax: (62) 544-412
E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu

Tantárgyi kreditpontok 5

Követelmények az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

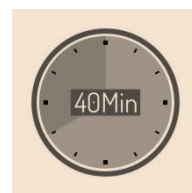
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Perjogtörténet IV.

A bizonyítóeszközök a rendi korban

Bizonyítás: ha az alperes tagadta a felperesi panaszokat, a bíró elrendelte a bizonyítást.

A perjog történeti fejlődésében különbséget teszünk az accusatorius és az inquisitórius eljárás között.

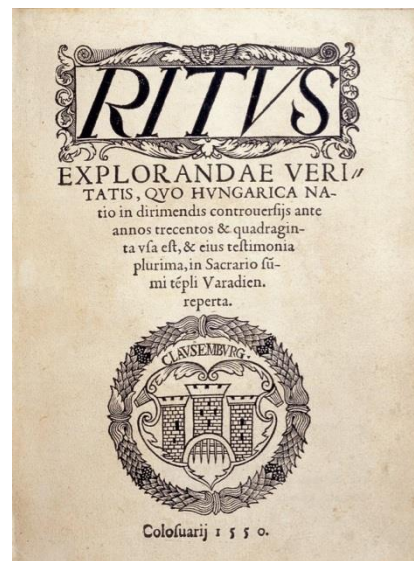
Az **accusatorius** = **vádelvű eljárás** mindig a felperes keresetére, vádjára indult el. Az eljárás bizonyítási szakaszában bizonyítóeszközként az alaki bizonyítóeszközöket az ún. istenítéleteket = próbákat használták. Az alaki bizonyítóeszközök az ügy érdemére vonatkozóan semmit sem mondtak, de mindaddig alkalmasak az ügy eldöntésére, amíg az emberek elhitték, hogy Isten a bűnöst megbünteti.

Istenítéletek:

tüzesvas próba: arra, hogy Magyarországon is ismerték és használták ezt a bizonyítási eszközt a Várad regesztrum szolgál forrásként. Ebben a Szt. László sírja mellett, Váradon 1208-1235 között elrendelt és lefolytatott tüzesvas próbáról találhatunk leírást. Magát a Várad regesztrumot Fráter György adta ki először 1550-ben.

Rendszerint büntetőügyben de status, birtok és adóssági perekben is alkalmazták. Büntetőügyben mindig az alperest kötelezték erre a próbára, akinek személyesen kellett a próbát kiállni. Más ügyekben általában a felperest kötelezték erre, aki a próba kiállítására helyettesről is gondoskodhatott.

A tüzesvas próba kivitelezésénél az egyház is közreműködött (nem véletlen, hogy a korai századokban Európa országaiban sokszor templomokban, egyházi személy közreműködése mellett hajtották ezt végre.

1. A Várad regesztrum 1550-es kiadásának címlapja

„Valahányszor akár vízzel, akár vassal istenítélet történik, legyen jelen három alkalmas, eskütt tett tanú, akik egyrészt az ártatlannak ártatlanságát, másrészt ellenkező esetben a bűnösnek bűnös voltát igazolják. A pap (tüzes) vas (próba) esetén két penzát és víz (-próba) esetén egy penzát kapjon.” (Szt. László I.28.)

Ennek az a magyarázata, hogy az emberek elhitték, hogy a bűnöst az Isten megbünteti.) Amikor a bíróság a próbát elrendelte, akkor a próbára kötelezettnek három napi böjtöt rendeltek, ezután egyházi személyek jelenlétében – gyakran mise közben – a próbára kötelezettnek egy felhevített tüzes vasgolyót kellett egy serpenyőből kivenni, néhány lépést azzal tenni. Ezután bekötözték a kezét és a kötést lepecsételték. Három nap múlva, ugyancsak egyházi személyek jelenlétében a kötést felnyitották, ha megállapították, hogy a seb nem fertőződött, akkor a próbára kötelezett ártatlan volt, illetve igazat állított. Ha a seb elfertőződött, akkor bűnös volt.

Európa más országában a tüzesvaspróba jelenthette, hogy felhevített vasdarabokon kellett valakinek mezítláb mennie, vagy éppen tűzbe kellett a kezét tartania.

Forró víz próba: a tüzesvaspróba-hoz volt hasonló, csak ebben az esetben forró vízbe kellett a kezét beletennie a próbára kötelezettnek.

Hidegvíz próba: kifejezetten azokkal szemben alkalmazták, akiket boszorkánysággal vádoltak. A vádlott kezét – lábát összekötözték, és vízbe-dobták. Ha elmerült, ártatlan volt, ha fenn maradt, akkor bűnös.

Morzsa próba: ebben az esetben, meghatározott mennyiségű száraz kenyeret kellett meghatározott időn belül megenni, természetesen anélkül, hogy közben a próbára ítélt ihatott volna.

A II. lateráni zsinat 1215-ben megtiltotta, hogy egyházi személyek közreműködjenek ezekben a próbákban. Hazánkban az 1279. évi budai zsinat tiltotta el a papságot a közreműködéstől.

2. A hideg vízpróba legismertebb ábrázolása

Ezzel Magyarországon a tüzesvas próba alkalmazása megszűnt.

Bajvívás = párbaj: ez is az istenítéletek közé tartozik, mint bizonyító eszköz, különösen azokban az esetekben, amikor becsületbeli ügyekben nem állt rendelkezésre más bizonyíték.

A városi polgárokat igen korán felmentették a párbajban való részvétel alól, a jobbágyoknak pedig tilos volt párbajozni.

A 14. század második felétől a nemesek párbajozhattak a királyi Kúriában, illetve a sedria előtt. A bírót a súlyosabb bűncselekmények esetében – felségsértés, hűtlenség, pénzhamisítás, gyújtogatás, gyilkosság – maga rendelhetette el a bajvívást. A későbbi századokban a peres felek kérésére lehetett bajvívást elrendelni.

3. A párbaj ábrázolása a Szásztükörben

Ha a bírót a bajvívást elrendelte, akkor az előzetes bizonyítás eredményére tekintettel meghatározta annak feltételeit. pl. személyesen kell résztvenni vagy alkalmazhat helyettes bajvívót; meghatározta a fegyveres bajvívás eszközét.

A bajvívás lehetett lovas vagy gyalogbaj. Ez utóbbit kizárólag a megyei törvényszék előtt, botokkal lehetett végrehajtani. A lovas baj a királyi kúriánál történt. Ez maradt meg Mátyás 1486. évi rendelkezése alapján.

„... határoztuk: hogy az ítéletnek ez a neve, mely ez országon kívül a világon hallatlan, örök időkre megszűnjék és hatalmaskodások meg birtokjogok dolgában annak soha helye ne legyen. Párbajnak ugyan is egyedül csak akkor lehetne helye és az arra az esetre van elrendelve, a mikor minden bizonyíték hiányzik. ... A mely esetekben az ilyen párbajt meg lehet ugyan ítélni, de nem a törvényszéken, hanem a királyi felség katonai curiájában ...” (1486:18.tc.)

Eskü: a perben kifejezett állító vagy tagadó álláspontnak az Istenre való hivatkozással történő megerősítése.

A tüzesvas próba megszüntetése után a Mohács előtti magyar eljárásjognak a leggyakrabban használt, szükséges bizonyítóeszköze volt. Fennmaradt a 19.

század végéig, mivel a tanúbizonyításnak Európában nem tulajdonítottak perdöntő erőt. A tanúbizonyítás nem volt önálló bizonyítóeszköz, csak az eskü feltételeinek meghatározásában játszott szerepet. A peres felek közül kinek, hogyan, hány eskütárssal kellett az esküt letennie.

A perjog történetének második szakasza az ún. **inquisitórius eljárás**, amely azt jelentette, hogy az eljárás hivatalból indult meg. A büntetőügyekben az illetékes bíróság hivatalból rendelte el az eljárás megindítását, magánjogi ügyekben pedig a felperes keresetlevelét is magában foglaló idéző parancsot hivatalból küldték ki. A legfontosabb bizonyítóeszközök az ún. anyagi bizonyítóeszközök voltak – tanúbizonyítás, oklevelek -, amelyek már érdemben járultak hozzá az ügy eldöntéséhez.

Tanúbizonyítás: a 14. századtól az esküt megelőzte a tanúbizonyítás. Az Anjou- korban alakult ki a tanúbizonyítást magába foglaló *tudományvétel* = *inquisitio*.

Fajai: egyszerű tudományvétel, a köztudományvétel, bírósági közgyűlésen fogatosított tudományvétel. Ez utóbbit elsősorban a nádori közgyűlésen használták, s amikor Mátyás azt eltörölte, valójában a tudományvételnek ez a típusa megszűnt.

Egyszerű tudományvétel: a leendő felperes kérésére, a perfelvétel (leváta) előtt került sor erre. Mielőtt a leendő felperes előterjesztette keresetét kérhette a királyi kúria valamelyik nagybírójától a sérelme vizsgálatának elrendelését. A kiadott bírói parancsban utasították az illetékes hiteleshelyet, hogy a parancsban megjelölt királyi ember mellé küldje ki egyik emberét és fogatosítsák az egyszerű tudományvételt. A kiküldöttek kiszálltak a helyszínre, szemlét tartottak, sokszor kihallgatásokat eszközöltek, különböző rendű és rangú embereket hallgattak meg. A helyszíni vizsgálat befejezését követően jelentést tettek és az eljárás eredményéről tudósító levelet állítottak ki, de ebben nem nevezték meg, kiket hallgattak ki és a meghallgatottak konkrétan mit mondtak. Inkább csak összefoglalták az eljárás során tapasztaltakat.

Ugyanilyen eljárást lehetett kezdeményezni a vármegyékben is, ahol a szolgabíró járt el rendszerinti esküdtjével.

Ahhoz, hogy a felperes sikeres legyen legalább három egyszerű tudományvételtől szóló tanúsítólevelet kellett előterjesztenie a bíróságon. Az egyszerű tudományvételtől a leendő alperest nem kellett értesíteni.

Köztudományvétel: erre csak a leváta után kerülhetett sor, bármelyik peres fél kezdeményezésére, a másik fél beleegyezésével. Ezt a bíró rendelte el, ha

valamelyik fél kérte és a másik beleegyezett. Ha a köztudományvételt valamelyik fél ellenezte, akkor a bíró nem rendelhette el, viszont az eskü feltételeit az ellenző fél számára megnehezítette.

A 15. századtól a köztudományvételben látták az igazság kiderítésének legalkalmasabb eszközét. A bíró mindkét fél számára köztudományvételt elrendelő bírói parancsot állíttatott ki, mely parancsban megjelölte az eljárásra hivatott királyi embert és a hiteleshelyet. A hiteleshely által kitűzött napon és helyen a felek vagy megbízottaik megjelentek a királyi és a hiteleshelyi emberrel és sor került a kihallgatások fogatosítására. Az eljárás elején felolvasták a bírói parancsot, a megnevezett tanúkat megeskették és emlékeztették őket a király és a Szent Korona hűségére. Így kötelezték őket az igazmondásra. Előbb a felperes, majd az alperes tanúit hallgatták meg, ezt követően feljegyzést készítettek, majd a hiteleshely írásban készített jelentést a köztudományvételt elrendelő bíróság számára. Ebben a jelentésben már név szerint meghatározták a kihallgatott tanúkat és pontosan rögzítették, hogy az ügyre vonatkozóan ki, mit mondott. Ez már ténylegesen tanúvallomás volt.

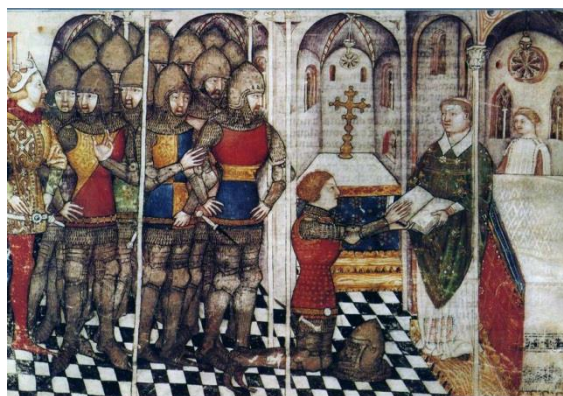
A meghallgatott tanúk ellen az ellenérdekű fél a bizonyítási szakaszban kifogással élhetett: hamisan tanúzott, nem volt tanúzási képessége, kétségbe lehetett vonni a tanú rendi állását, hivatkozni lehetett arra, hogy büntetve volt stb.

A köztudományvétel során a tanúvallomások mellett szemlére is sor került, amikor a kiküldött személyek közvetlenül tapasztalhatták meg, vizsgálhatták meg a per tárgyát képező esetet. pl. határperben a határjelek megrongálását; hatalmaskodás esetén a bekövetkezett kárt.

A Mohács előtti évszázadokban bármennyire jelentősek voltak a tudományvételek, a bíróság csak ezek alapján nem döntötte el a pert. A tudományvételek csak a perdöntő eskü feltételeit határozták meg. Az eskü értékét, erejét annak a gyanúnak a fokához mérték kiindulásként, melyet a felperes az előzetes tudományvétellel az alperesre vetett.

Az eskü típusai:

- *tisztító eskü*, melyet az alperes tehetett;
- *fejre való eskü*, amit a felperes az alperes fejére tett;
- *földre való eskü*, birtokperekben.

4. Eskütétel az evangéliumra tett kézzel

Három egyszerű tudományvétellel szemben az alperes csak teljes értékű ún. tisztító esküvel menthette magát. Két egybehangzó egyszerű tudományvétellel

szemben elegendő volt fél erejű tisztító eskü letétele, míg egy egyszerű tudományvétellel szemben negyed erejű tisztító eskü kellett. Ezen a köztudományvétel sem változtatott, ha annak eredménye a felekre nézve közel egyenlő volt. Ha a köztudományvétel inkább az alperes javára szólt, vagy az alperes által felajánlott köztudományvételt a felperes visszautasította az alperes félerejű esküvel tisztázhatta magát.

Ha a köztudományvétel egyértelműen a felperes állítását igazolta, akkor az eskü letétele átszállt a felperesre, aki az alperes fejére esküdött. Ez volt a feje való eskü.

A földre való esküt mindig a bíróság határozta meg, az előzetes bizonyítás, tudományvétel, szemle eredményei alapján. Annak a félnek a javára, akinek nagyobb volt a bizonyossága, hogy a vitatott föld, birtok az övé.

A földre való eskü során az eljárásra kirendelt királyi ember és hiteles helyi ember előtt, szomszédok, határosok, rokonok jelenlétében, az esküre kötelezett fedetlen fővel belépett a birtokra, ahol egy gödörbe kellett állnia, egy föld rögöt kellett a feje fölé tartania és úgy kellett esküt tennie, hogy az a rög a tulajdonát képező birtokból való. Az eskü szövegét az eskütársak vele együtt mondták.

Eskütársak: az Árpád-korban megkívánták, hogy olyanok legyenek, akik az ügy érdeméről valamit tudnak. Az Anjou-korban az eskütársak már inkább csak azt állították, hogy az esküre kötelezett szavahihető ember. Fontos volt az eskütársak rendi állása, mert különböző volt a rendi állás szerint az eskü értéke. Az eskütársaknak törvényes korúaknak, becsületesnek kellett lenniük. Számukat a perérték alapján határozták meg. Így pl. a földre való eskünél a föld közbecsű értékét tekintették, kártérítési perekben az okozott kár nagyságát, hatalmaskodási perekben a vérdíj volt a meghatározó.

5. Eskütársak igazolják a peres fél állítását a Szásztükörben

Az eskü helyéről és idejéről a bíróság döntött.

A vármegyei törvényszéken maga a bíróság fogatosíthatta az esküt, a királyi kúriában folyó pereknél, az esküre kötelezett lakhelye szerint illetékes hiteleshelynek kellett eljárni. Az eskü letételének napja nem eshetett vásár- és ünnepnapra. Nem volt esküre kötelezhető a király és Mátyás uralkodása idején felmentették az esztergomi érseket is. Ha a per jogutódlás során az apáról átszállt a gyermekeire, akik még nem voltak törvényes korúak, akkor őket sem lehetett esküre kötelezni.

Egyházi személyek az eskü során csak lelkiismeretükre hivatkozhattak.

Világi személyek a bíró által a bizonyítási ítéletben megfogalmazott eskü szövegét a hiteleshelyi ember olvasta fel, rendszerint oltár előtt, ahol az esküre kötelezett oltárra tett kézzel tett esküt.

Minderről a hiteleshely jelentőlevelet készített, amelynek ismeretében hozhatta meg a bíróság a végítéletet.

Okleveles bizonyítás:

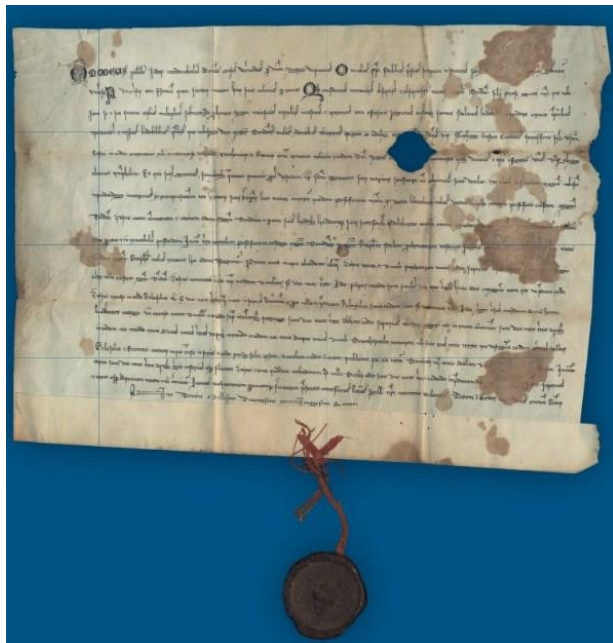
A 13. századra a szóbeliséget az írásbeliség váltotta fel. A birtokperekben döntő jelentősége lett az okleveleknek, amelyek erejét tanúbizonyítással nem lehetett meggyengíteni. Döntő volt, hogy a peres felek milyen oklevelet tudtak felmutatni. Minden oklevelet pecséttel kellett ellátni.

- privilegizált alakban kiállított függőpecsétetes oklevél, ezzel lehetett tulajdonjogot bizonyítani; ilyen állított ki a hiteleshely örökbevalláskor
- rányomott pecséttel megerősített oklevél, a pátens, ezzel időleges jogosultságot bizonyított. Peres adomány esetében ezért adott felperesi jogosultságot ilyen oklevéllel az adománybirtokot kérőnek. Ilyen oklevelet állított ki a hiteleshely a birtokzálogszerződés esetén.

Különböző volt az oklevelek értéke abból a szempontból is:

- eredeti oklevél
- átirrt oklevél

A peres felek az eljárás során másolt okiratot terjesztettek elő bizonyítékként. Ha az ellenérdekű fél kifogással élt, akkor a bíróságnak köteleznie kellett az okiratot bemutatót, az eredeti okirat beszerzésére. A másolat csak abban az esetben volt egyenértékű az eredetivel, ha a másolatot az eredetit kiállító szerv, függőpecsétetes változatban adta ki és felmentette az oklevél jogosítottját az eredeti bemutatása alól.

6. Aba Amádé nádor 1295. évi oklevele

Az Anjouk korától a nagyobb kancellárián ún. királyi könyveket – liber regius – vezettek a kancellária által kiadott oklevelekről. Az oklevelek teljes szövegét bevezették ebbe, amelyekről később taxa fizetése ellenében másolatot lehetett kérni. A hiteleshelyeknek is volt ehhez hasonló gyakorlata. Az adott oklevelet egymás után többször lemásolták egy pergamenre, közöttük szépen kaligrafált betűsört írtak. A sor közepén elmetstették a pergament. Az első, eredeti maradt a hiteleshelynél, a többi, másolatként kapták az okirat kiállítását kérő felek. Ezeket nevezzük kirografált okiratoknak.

7. Oklevelek tárolására használt iratszekrény

hamis, a bíróság elrendelte annak megvizsgálását. A hamisnak mondott oklevelet egy dobozba zárta, bírói pecséttel rögzítette a dobozon lévő kötést és két bírói embert jelölt ki. Ők vitték el a dobozba zárt oklevelet bírói parancssal együtt az illetékes hiteleshelyhez. A hiteleshely is kijelölt két embert, s így négyen vitték el az oklevelet a kancelláriához. Ott kinyitották a dobozt és az oklevelet alaki és tartalmi szempontból is megvizsgálták. Az eljárásról jelentést készítettek, majd az oklevelet visszazárták a dobozba és visszavitték az eljárást elrendelő bíróhoz.

Az okleveles bizonyítás elterjedésével megszorodtak az oklevél hamisítások is. Nem véletlen, hogy az oklevél hamisítókat hűtlenség vádjával sújtották.

Az oklevelek érvénytelenítése:

- országosan, valamennyi oklevélre vonatkozóan azokat

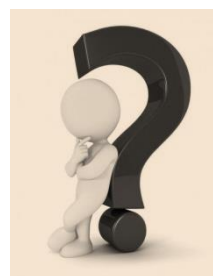
érvénytelenítették, melyek olyan királyi vagy hiteleshelyi pecséttel lettek ellátva, amelyek később elvesztek. Visszamenő hatállyal történt az érvénytelenítés úgy, hogy felszólították az ilyen pecséttel ellátott oklevelek tulajdonosait, hogy mutassák be okleveleiket és ezeket új pecséttel látták el, ha valódinak bizonyultak. pl. Mátyás is érvénytelenítette az uralkodása elején kiadott okleveleit.

- bírói ítélettel, az eljárás során perhúzásra adott volna lehetőséget az, ha a peres felek mindig újabb és újabb perhalasztást kértek azért, hogy új és új oklevelet terjesszenek elő bizonyítékként. Ilyen esetben a bíróság felszólította a feleket, hogy meghatározott időre terjesszék elő valamennyi oklevelüket, amit bizonyítékként fel akartak használni. Amit nem terjesztettek be, azt a bíróság érvénytelenítette.
- szerződéssel, örökbevallás esetén, az eladó kötelezte magát, hogy a birtokra vonatkozó valamennyi oklevelet az eladással egy időben átadja a vevőnek, amit nem adott át az érvénytelen.

A bizonyítási eljárás végén a bíró végítéletet hozott.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mi a legjelentősebb különbség az accusatorius és az inquisitorius eljárás között a bizonyítás szempontjából?
2. Mi a Váradi regestrum?
3. Meddig zajlottak az istenítéletek az egyház közreműködésével?
4. Mi különbség a tanúbizonyítás és az eskütársakkal való bizonyítás között?
5. Mely típusait különböztetjük meg a tudományvételeknek?
6. Mely esetekben alkalmazhattak a rányomott pecsétet?

KÖTELEZŐ TANANYAG

-- az előadásokon elhangzottak

-- Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Budapest, Osiris, 2007. 409-421.; 424-426.; 436. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-jogtortenet-osiris-tankonyvek-2007/?pg=0&layout=s>

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

www.u-szeged.hu

www.szechenyi2020.hu

AJÁNLOTT IRODALOM

BÓNIS Lajos - DEGRÉ Alajos- VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete Könyvkiadó, 1996. 59-67. pp.

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE